بسم الله الرحمن الرحیم

اصول و نظریه‌های آموزش زبان آلمانی

اصول و نظریه‌های آموزش زبان آلمانی

کاوه بهرامی

۱۴۰۵

۹۵۱
مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

اصول و نظریه‌های آموزش زبان آلمانی
کاوه بهرامی

ویراستار: آذرمه سنجری
طراح جلد: امیرشاهرخ فریوسفی
حروف‌نگار و صفحه‌آرا: سمیرا دهقان
ناظر چاپ: نوید سیفان
چاپ اول: ۱۴۰۵
شمارگان: ۵۰۰
قیمت: ۷.۱۵۰.۰۰۰ ریال

کلیهٔ حقوق برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.
«صحت مطالب کتاب برعهدهٔ مؤلف است»

سرشناسه: بهرامی، کاوه، ۱۳۶۱-
عنوان و نام پدیدآور: اصول و نظریه‌های آموزش زبان آلمانی/ کاوه بهرامی؛ ویراستار آذرمه سنجری.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری: دوازده، ۱۸۹ ص.
فروست: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی؛ ۹۵۱.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۵۷-۶۹۰-۴
یادداشت: واژه‌نامه.
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۵۹-۱۶۴.
یادداشت: نمایه
موضوع: زبان آلمانی -- راهنمای آموزشی، German language -- Study and teaching
زبان دوم -- فراگیری، Second language acquisition
شناسه افزوده: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات
شناسه افزوده: Shahid Beheshti University. Printing & Publishing Center
رده‌بندی کنگره: PF۳۱۲۹
رده‌بندی دیویی: ۴۳۸/۲۴
شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۶۶۹۴۰۵

کد ناشر ۱۰۰۱۷۳۴

unipress.sbu.ac.ir; press.sbu.ac.ir
unipress@mail.sbu.ac.ir

تقدیم به استادان عزیزم

آقایان حسین بروجردی کاشف و محمود بهروز

که از آنان بسیار آموختم

فهرست مطالب

پیشگفتار ..... یازده

مقدمه ۱

فصل اول. مفاهیم اصلی ۷

۱.۱. مقدمه ۷

۲.۱. زبان خارجی و زبان دوم ۸

۳.۱. یادگیری هدفمند زبان یا فراگیری غیرمستقیم ۹

۴.۱. زبان مادری و زبان دوم ۱۱

۵.۱. گروه‌های مختلف زبان‌آموزان ۱۲

۶.۱. شیوه‌های برگزاری کلاس ۱۴

۷.۱. انواع تکلیف و تمرین ۱۷

۸.۱. خلاصه ۲۰

فصل دوم. نظریه‌های یادگیری زبان ۲۱

۱.۲. مقدمه ۲۱

۲.۲. رفتارگرایی ۲۲

۳.۲. ذات‌گرایی ۲۷

۴.۲. شناخت‌گرایی ۳۰

۵.۲. رویکردهای شناختی- تعاملی ۳۳

۶.۲. رویکردهای ساخت‌گرایی ۳۵

۷.۲. رویکردهای فرهنگی- اجتماعی ۳۶

۸.۲. خلاصه ۳۶

فصل سوم. فرضیه‌های یادگیری زبان ۳۹
۱.۳. مقدمه ۳۹
۲.۳. فرضیهٔ مقابله‌ای ۴۰
۳.۳. فرضیهٔ هویت ۴۱
۴.۳. فرضیهٔ تفاوت‌های بنیادین ۴۲
۵.۳. فرضیهٔ نظارت ۴۲
۱.۵.۳. دانش زبانی مستقیم ۴۴
۲.۵.۳. دانش زبانی غیرمستقیم ۴۴
۶.۳. فرضیهٔ فراگیری/ یادگیری زبان ۴۶
۷.۳. فرضیهٔ مراحل فراگیری ۴۶
۸.۳. فرضیهٔ درونداد زبانی ۴۷
۹.۳. فرضیهٔ فیلتر شخصیتی ۴۸
۱۰.۳. فرضیهٔ زبانِ زبان‌آموزان ۴۹
۱۱.۳. فرضیهٔ قابلیت آموزش ۵۱
۱۲.۳. فرضیهٔ برونداد زبانی ۵۳
۱.۱۲.۳. کاربرد خودکار زبان ۵۴
۱۳.۳. فرضیهٔ تعامل ۵۶
۱۴.۳. فرضیهٔ توجه ۵۷
۱۵.۳. فرضیهٔ دورهٔ حساس ۵۷
۱۶.۳. فرضیهٔ فرهنگ‌پذیری ۶۰
۱۷.۳. فرضیهٔ تک‌رو ۶۱
۱۸.۳. خلاصه ۶۱

فصل چهارم. روش‌ها و رویکردهای آموزشی ۶۳
۱.۴. مقدمه ۶۳
۲.۴. روش دستور- ترجمه ۶۴
۳.۴. روش مستقیم ۶۶
۴.۴. روش شنیداری- گفتاری ۶۸
۵.۴. روش شنیداری- دیداری ۷۴
۶.۴. روش انتقالی ۷۷
۷.۴. رویکرد ارتباطی ۷۷

۸.۴. رویکرد بینافرهنگی ۸۱
۹.۴. خلاصه ۸۳

فصل پنجم. اصول آموزشی و روش‌شناختی ۸۵
۱.۵. مقدمه ۸۵
۲.۵. آموزش توانش‌محور ۸۵
۳.۵. آموزش کنش‌محور ۸۷
۴.۵. آموزش فعالیت‌محور ۸۷
۵.۵. آموزش تعاملی ۹۱
۶.۵. اصل فعال‌سازی زبان‌آموز ۹۲
۷.۵. خلاصه ۹۴

فصل ششم. نقش تفاوت‌های فردی در یادگیری زبان ۹۷
۱.۶. مقدمه ۹۷
۲.۶. عوامل بیولوژیک ۹۸
۱.۲.۶. سن ۹۸
۲.۲.۶. جنسیت ۱۰۰
۳.۶. عوامل شخصیتی ۱۰۱
۱.۳.۶. انگیزه ۱۰۱
۲.۳.۶. ترس ۱۰۴
۴.۶. عوامل شناختی ۱۰۶
۱.۴.۶. استعداد یادگیری زبان ۱۰۶
۲.۴.۶. سبک یادگیری ۱۰۷
۵.۶. عوامل اجتماعی ۱۱۱
۶.۶. تأثیر متقابل عوامل دخیل در روند یادگیری ۱۱۱
۷.۶. خلاصه ۱۱۳

فصل هفتم. مهارت‌های زبانی ۱۱۵
۱.۷. مقدمه ۱۱۵
۲.۷. مهارت صحبت کردن ۱۱۶
۱.۲.۷. تقسیم‌بندی‌ها در مهارت صحبت کردن ۱۱۹
۲.۲.۷. راهبردهایی برای مهارت صحبت کردن ۱۲۰

۳.۷. مهارت نوشتن ۱۲۴
۱.۳.۷. تفاوت‌های زبان گفتار و نوشتار ۱۲۵
۲.۳.۷. مراحل نگارش متن ۱۲۸
۴.۷. مهارت شنیدن ۱۳۰
۱.۴.۷. راهبردهایی برای مهارت شنیدن ۱۳۴
۲.۴.۷. سبک‌های درک و فهم متن شنیداری ۱۳۶
۵.۷. مهارت خواندن ۱۳۸
۱.۵.۷. خواندن مفهومی ۱۴۱
۲.۵.۷. خواندن گزینشی و تفصیلی ۱۴۲
۶.۷. خلاصه ۱۴۳

فصل هشتم. تحلیل خطا ۱۴۵
۱.۸. مقدمه ۱۴۵
۲.۸. معیارهای تشخیص خطای زبانی ۱۴۶
۳.۸. دلایل بروز خطای زبانی ۱۴۸
۴.۸. تصحیح خطاهای زبانی در گفتار ۱۵۰
۵.۸. خلاصه ۱۵۶

کتابنامه ۱۵۹
واژه‌نامهٔ فارسی- آلمانی ۱۶۵
واژه‌نامهٔ آلمانی- فارسی ۱۷۵
نمایه ۱۸۵

پیشگفتار

اصـول و نظریه‌های آموزش زبان آلمانی مجموعه‌ای از نظریه‌ها، فرضـیه‌ها، رویکردها و روش‌های آموزشـی اسـت که در این کتاب با محوریت زبان آلمانی گردآوری شـده اسـت. عنوان کتاب ــ البته بدون قید واژهٔ «آلمانی» ــ برگرفته از نام واحد درسـی در رشـتهٔ «آموزش زبان آلمانی» در دورهٔ کارشناسی ارشد است. لازم است ذکر شود در واحدهای درسی مانند «روش تدریس مهارت‌ها» و «مبانی روان‌شـناسـی زبان» در رشـته و مقطع تحصـیلی نام‌برده و همچنین در دورهٔ دکترای رشـتهٔ «آموزش زبان آلمانی» در واحدهای درسـی «روش تدریس»، «تجزیه و تحلیل خطا» و «فراگیری زبان»، موضوع نظریه‌ها و فرضیه‌های آموزش زبان بخش اصلی و عمدهٔ مباحث را به خود اختصاص می‌دهد. بنابراین، مخاطبان اصلی کتابی که در دست دارید دانشجویان رشتهٔ آموزش زبان آلمانی در دو مقطع تحصـیلی کارشـناسـی ارشـد و دکتری و همچنین دیگر علاقه‌مندان به آموزش زبان خارجی و به‌ویژه تدریس زبان آلمانی خواهند بود؛ اما به چند دلیل نام کتاب حاضـر «اصـول و نظریه‌های آموزش زبان آلمانی» انتخاب شد. نخست آنکه بیشتر منابع استفاده‌شده در این کتاب به زبان آلمانی‌اند و بیشـترین ارجاعات نیز از نویسـندگان و پژوهشـگران اهل کشـورهای آلمانی‌زبان بوده اسـت. افزون‌براین، به‌عنوان عضـو هیئت علمی در گروه زبان و ادبیات آلمانی دانشـگاه شـهید بهشـتی، بیش از سـیزده سـال سـابقهٔ تدریس این درس را در قالب برنامهٔ درسـی پیشـین و فعلی دانشـگاه داشـته‌ام و به‌طبع دانش و اطلاعاتم محدود به آموزش زبان آلمانی اسـت. بنابراین، اصطلاح‌ها و مفاهیم تخصصی، مثال‌ها، دو تصویر کتاب و همچنین واژه‌نامه برگرفته از زبان آلمانی است. باوجوداین، مطالعهٔ کتاب به دانشجویان رشته‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، آموزش زبان انگلیسی، فرانسه و زبان‌های خارجی دیگر در دورهٔ کارشناسی‌ارشد و دکتری نیز توصیه می‌شود، زیرا ازسویی زبان کتاب، فارسی اسـت و برای خوانندگان فارسی‌زبان تهیه شـده اسـت، و ازسـوی‌دیگر، علاقه‌مندانی که با زبان آلمانی آشـنایی ندارند نیز می‌توانند از مطالب کتاب بهره‌مند شـوند. موضوع‌هایی که در کتاب حاضر انتخاب شـده‌اند، با سـرفصـل درس‌هایی که نام برده شـد همسویی دارند و سعی شده است مهم‌ترین و کاربردی‌ترین مباحث بررسی شوند.

در کتاب پیش‌رو، پس از توضیح برخی مفاهیم اصلی در آموزش زبان، به نظریه‌ها و فرضیه‌های آموزشی می‌پردازیم. براساس همین نظریه‌ها و فرضیه‌ها، مهم‌ترین روش‌های تدریس را معرفی می‌کنیم و پس از آن به سراغ اصول آموزشی می‌رویم. تفاوت‌های فردی میان زبان‌آموزان و عوامل غیرزبانی مؤثر بر فرایند یادگیری زبان نیز از دیگر بخش‌های درخور توجه این کتاب است. همچنین در کتاب به برخی از رویکردها و اصول آموزشی پرداخته شده است که دست‌کم در منابع فارسی‌زبان تاکنون اشاره‌ای به آن‌ها نشده است و از این نظر موضوع‌های انتخاب‌شده به‌روز و جدیدند. در توضیح هر یک از نظریه‌ها، فرضیه‌ها و رویکردها، شاخص‌ترین افراد و پیشگامان آن موضوع نیز به خوانندگان کتاب معرفی می‌شوند.

اشاره به این نکته به اهل فن و مخاطبان تخصصی کتاب ضروری است که در اثر حاضر ــ با وجود تفکیک و توضیحی که دربارهٔ یادگیری زبان خارجی و فراگیری زبان دوم ارائه می‌شود ــ در جایی که صحبت از آموزش زبان به میان می‌آید، منظورمان هم آموزش زبان خارجی است و هم آموزش زبان دوم. ازاین‌رو، بیش از آنکه اصطلاح زبان خارجی یا زبان دوم را به کار ببریم، از عنوان عام «آموزش زبان» بهره برده‌ایم. هرچند اشاره به این نکته نیز لازم است که طرح موضوع آموزش زبان در خارج از کشور مقصد، بیش از آنکه زبان دوم را شامل شود، معطوف به یادگیری زبان خارجی است. ازسوی‌دیگر، در منابع آلمانی‌زبان مباحث مربوط به فراگیری زبان دوم در زیرمجموعهٔ مباحث یادگیری زبان خارجی مطرح می‌شوند و این در حالی است که در منابع انگلیسی‌زبان، این فراگیری زبان دوم است که معنای کلی‌تری دارد. با توجه به نکاتی که به آن‌ها اشاره شد و برای پرهیز از محدود شدن مباحث به حوزه‌ای خاص، در بیشتر موارد از نام «آموزش زبان» بهره گرفتم. امیدوارم که مطالب این کتاب ــ که به نظر می‌رسد در قالب کنونی دست‌کم مشابهی در منابع فارسی‌زبان نداشته باشد ــ مورد توجه مخاطبان و علاقه‌مندان موضوع کتاب قرار گیرد.

در پایان مایلم از سرکار خانم آذرمه سنجری، ویراستار اثر، که با کوشش بسیار و حوصلهٔ فراوان، نهایت دقت خود را برای ویرایش کتاب به کار گرفتند تشکر کنم.

کاوه بهرامی سبحانی
عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
پاییز ۱۴۰۵

مقدمه

بسیاری از نظریه‌ها و فرضیه‌های آموزش زبان، که در دهه‌های نخستین مطالعه در این حوزه (در فاصلهٔ دهه‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۷۰ میلادی) مطرح شدند، به این مباحث می‌پرداختند که شیوهٔ یادگیری زبان خارجی یا فراگیری زبان دوم تا چه میزان از نحوهٔ یادگیری زبان مادری متأثر است و چنانچه تفاوت‌هایی با آن دارد، این تفاوت‌ها در چه بخش‌هایی است. هدف نظریه‌ها و فرضیه‌هایی که در ابتدای مطالبِ مربوط به آموزش زبان خارجی و زبان دوم مطرح شدند، یافتن نقاط اشتراک و نشان دادن تفاوت‌های میان زبان‌ها بودند، تا از این راه مدل‌ها یا شیوه‌هایی برای یادگیری پیشنهاد دهند. گستردگی نظرات و آراء ارائه‌شده در هر نظریه و فرضیه نیز درخور توجه است. در برخی نظریه‌ها تأکید بر این نکته است که فرایند یادگیری زبان بر توانایی‌های ذاتی زبان‌آموز استوار است (نظریهٔ ذات‌گرایی، متأثر از «دستور جهانی» نوآم چامسکی) و در برخی دیگر از رویکردها بر تعامل میان زبان‌آموزان با یکدیگر تصریح شده است (رویکرد تعاملی). بنابراین، مشاهده می‌کنیم که در هر نظریه، فرضیه یا رویکردی از منظر و دریچهٔ متفاوتی به نحوهٔ یادگیری زبان نگریسته شده است. در برخی موارد حتی تناقض‌هایی میان نظریه‌ها، فرضیه‌ها و رویکردها وجود دارد، یا گاهی فرضیه‌ای به‌منظور جبران کاستی‌ها و برطرف کردن فرضیهٔ پیشین خود مطرح شده است؛ ولی آنچه اهمیت دارد، توجه به این نکته است که آشنایی با این نظریه‌ها، فرضیه‌ها و رویکردها و روش‌های آموزش زبان، برای علاقه‌مندان به این موضوع، دانشجویان، مدرسان و معلمان زبان‌های خارجی لازم و گاه ضروری است. ازسویی، پس از طرح هر نظریه و فرضیه‌ای روش و رویکرد آموزشی از نهاد آن بیرون آمده است، که هدف آن نشان دادن جنبه‌های عملی آن نظریه بوده است. به‌طور مثال، نظریه یا مکتب رفتارگرایی با برخی از فرضیه‌ها، مانند فرضیهٔ مقابله‌ای، نکات مشترک بسیاری دارد.